

Antik Roma'da İki Sıradışı Gün: Feralia ve Lemuria

Two Extraordinary Days in Ancient Rome: Feralia and Lemuria

Asuman COŞKUN ABUAGLA *

Öz: Tarih boyunca büyülere, sihirlere, batıl inançlara ve kehanetlere inanmış bir toplum olan antik Romalıların bu yönleri, kutladıkları birbirinden ilginç ve sayısız festivalin içeriğinden anlaşılmaktadır. İnanışları tanrılara sıkı sıkıya bağlı olan antik Romalıları, başlarına gelen her kötü şeyin tanrıların kendilerine karşı duyduğu öfkeden kaynaklandığına ve böyle bir öfkenin topluma bela, felaket ve uğursuzluk getirdiğine inanmışlar bu nedenle tanrıları yatıştırmak için sıradışı törenler ve ayinler düzenlemişlerdir. Toplumun, her bireyin yaşamının ölümsüz tanrılar tarafından kontrol edildiğine duyduğu güçlü inanç, tanrıların yatıştırılmaması halinde istenmeyen kötü şeylerin meydana geleceğine dair derin bir korku yaratarak toplumsal zihinde sayısız batıl inancın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu batıl inanç bağımlılığı sadece tanrılara değil ölümlere karşı da duyulmuş ve yatıştırılmadıkları takdirde onların da öfkelenip, yaşayanlara öbür dünyadan zarar vereceklerine inanılmıştır. Bunun sonucunda Roma takvimine göre belirlenen günlerde ölümler için törenler yapılmış ve tuhaf ayinler düzenlenmiştir. Bu makalede antik Romalıların tarafından ölümleri yatıştırmak için düzenlenen, hayalet, zombi, cadı hikâyelerinin, renkli karnavalların ve Cadılar Bayramı'nın temelini oluşturan Feralia ve Lemuria adlı iki sıradışı gün hakkında bilgi vermek ve zaman geçse de geleneklerin toplumsal bilinçaltından hiçbir şekilde silinemeyeceğini kanıtlamak amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Batıl, Ayin, Hayalet, Büyü, Fasulye

Abstract: The difference of the ancient Romans can be understood from the content of the interesting and innumerable festivals celebrated by those who believed in magic, witchcraft, superstitions and predictions throughout history. The ancient Romans firmly depend upon the gods, which they believed in and they thought that every bad thing that befell them was because of the wrath of the gods and that such wrath would bring to all society, calamity, disaster, and misfortune. For this reason they organised extraordinary celebrations and rituals so that they might propitiate the gods. Their strong belief created a deep fear that the life of every individual was under the control of the immortal gods and if they were not propitiated, they would cause many bad things, which drew forth innumerable superstitions in the minds of Roman society. This dependence on superstitions was felt not only towards the gods, but also towards the dead and Roman society believed that if the dead were not propitiated, they would have come from the underworld and harmed living people. As a result they arranged propitiatory rituals according to the Roman calendar. This article provides information concerning two extraordinary days named Feralia and Lemuria, designated by the ancient Romans to propitiate the dead, which helped to generate stories concerning: ghosts, zombies, witches, of colourful carnivals and Halloween Night, and indicates that despite the passage of time, tradition will never be erased from the mind of any society.

Keywords: Superstition, Ritual, Ghost, Witchcraft, Bean

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eskişehir Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı, Antalya.
asumancoskun@akdeniz.edu.tr

Antik Roma’da vefat etmiş aile üyelerinin anısına 13-21 Şubat’ta Parentalia (Dies Parentales) olarak adlandırılan bir festival kutlanırdı. Parentalia Festivali’nin son günü Feralia olarak adlandırılır, o gün ölümlere vefa borcunu ödemek üzere halka açık bir tören yapılırdı. Varro, Feralia adının mezarlara götürülen sunulardan dolayı *ferre* (taşımak) fiili ve *inferi* (ölüler) sözcüğü ile ilişkili olduğunu nakleder (Varro *Ling.* VI. 3: *Feralis ab inferis et ferendo, quod ferunt tum epulas ad sepulcrum quibus ius ibi parentare*). Festus ise ya o güne özel verilen ziyafetlerden (*epulas ferre*) ya da ölümlerin ruhlarını (Manes) yatıştırmak amacıyla yapılan kurban törenlerinden dolayı sözcüğün, *ferire* (kurban etmek) fiilinden geldiğini; bu nedenle günün, Feralia olarak adlandırıldığını aktarır (Fest. VI. “*Feralia*”, 85: *Feralia diis manibus sacrata festa, a ferendis epulis, vel a feriendis pecudibus appellata*). Ovidius, ölümlerin ruhlarını hoşnut etmek için Feralia gününde onların mezarlarına neler götürülebileceğini açıklar ve bu geleneği Latin topraklarına Aeneas’ın getirdiğini belirtir.

*Hürmet gösterilir mezarlara da. Yatıştırın atalarınızın ruhlarını
ve küçük hediyeler götürün kurulmuş odun yığınlarına.*

*Küçük şeyler ister ölümlerin ruhları, vefa hoşlarına gider pahalı
hediye yerine, aç gözlü tanrılar yoktur aşağıdaki Styx’te.*

*Yeterlidir uzun çelenklerle mezarların kaplanması,
yeterlidir saçılan meyveler ve küçük tuz zerreleri*

hem şarapta ıslatılmış ekmeğe hem kökünden koparılmış menekşeler:

Koy bunları bir vazoya ve yol ortasında bırak.

*Karşı çıkıyor değilim daha pahalı hediyelere, ama bunlarla kolayca yatışabilir
ölünün ruhu, ekle dualarını ve münasip sözlerini ocaklar kurulduktan sonra.*

*Bu geleneği, dindarlığın koruyucusu Aeneas getirdi usule
uygun biçimde, ey adil Latinus, senin topraklarına*

(*Fasti* II. 533-544; Coşkun-Abuagla 2016, 103-104).

Feralia gününde Man’ların tanrıçası olduğuna inanılan Tacita’nın ayinleri yapılırdı. Muta ya da Mania olarak da adlandırılan bu tanrısal gücün adı, Latin dilinde sessiz, dilsiz anlamına gelen *tacitus* ve *mutus* sıfatlarından gelmektedir. Büyü ayinlerinde Tacita’nın Mania adıyla çağırılması, onun Man’larla ilişkili olmasından ileri gelir. Ovidius’un *Fasti*’de verdiği bilgiden Feralia gününde bu tanrıça aracılığıyla istenmeyen ve nefret edilen kişilerin ağzını-dilini bağlamak için ruh çağırma ayini yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu ayinde büyü konusunda tecrübeli bir kadın, ayin yaptığı evin eşığının altına üç adet tütsü koyar, kurşunla büyü yaptığı ipleri bağlar, ağzına yedi siyah fasülye alıp çevirirdi. Bronz iğneyle deldiği izmarit balığının (maena) kafasını (caput) diker, üzerine şarap damlatır ve ateşte kızartırdı. Son olarak *düşmanlarımızın dillerini ve hasımlarımızın ağızlarını bağladık* diyerek ayini bitirirdi. Suskun ölümleri sembolize eden Tacita/ Muta/ Mania, sözcük anlamına uygun şekilde *sessiz* olduğu halde, Ovidius, ayin yapılırken büyücünün sessiz olmadığını vurgular ve büyü sözlerinin sesli bir şekilde söylendiğini ima eder. Maena, çok pahalı olmadığı için genellikle yoksul ailelerin tuzlayıp yediği küçük bir balıktı ve tanrıça Mania’yı çağırıştırdığı için bu balık ona sunulurdu. Büyü ayinlerinde balığın kafasının dikilmesi, nefret edilen düşmanın aklını kullanamaması ya da aklını kaçırmaması olarak yorumlanabilir.

Bugüne ölümlere haklarını verdikleri için Feralia dediler;

o son gün ölümlerin ruhları yatıştırılmalıdır.

İşte kızların ortasında oturan bir kocakarı,

Tacita’nın ayinlerini yapar (kendisi sessiz olmadığı halde)

ve üç parmağıyla üç tütsü koyar eşığın altına,

*küçük bir farenin kendisi için gizli bir yol yaptığı yere;
o zaman bağlar kara kurşunla büyü yaptığı ipleri
ve ağzında döndürür yedi kara fasülyeyi
ve ziftle kapatıp bronz iğneyle deldiği
izmarit balığının kafasını dikip, ateşte kızartır,
şarap da damlatır üzerine; şaraptan geriye ne kaldıysa,
ya kendisi ya da eşlikçileri -ama daha çok kendisi- içer.
“Düşmanlarımızın dillerini ve hasımlarımızın ağızlarını bağladık”
der giderken ve dışarı çıkar sarhoş kocakarı*

(Fasti II. 569-582; Coşkun-Abuagla 2016, 105-106).

Parentalia ve Feralia günlerinde caiz olmadığı (*nefas*) için mahkemeler kapalı olur, düğünler yapılmaz, tanrıların cenaze törenleri gibi görüntüleri görmekten hoşlanmadıklarına inanılır; bu nedenle tapınakların kapıları kapatılır, sunaklarda tütsüler, ocaklarda ateş yakılmazdı. Lydus, Romalıların Şubat'ın *id*'lerinde ölümler için sıvı sunular sunduklarını ve bu süre boyunca kamu görevlilerinin halktan biriymiş gibi giyindiklerini söyler (Lydus *Mens.* IV. 24: εἰδοῖς Φεβρουαρίαις. ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἀπὸ ὥρας ἕκτης διὰ τὰς τῶν κατοικομένων χοὰς τὰ ἱερὰ κατησφαλίζοντο, καὶ οἱ ἄρχοντες ἐν σχήματι ἰδιωτῶν προήεσαν ἄχρι τῆς πρὸ ὀκτῶ καλανδῶν Μαρτίων. κτλ. | *Idibus Februariis. ab hoc inde die, ab hora sexta, propter mortuorum libationes sacra instituebantur, et magistratus in plebeiorum habitu prodibant usque ad a(nte) d(iem) 8 kalendas Martias. etc.*).

*Yine de bu törenler yapılırken, siz dul hanımlar, ihmalkâr olmayın:
Beklesin uygun günleri çamdan yanarca
ve sabırsız ananın evliliğe hazır gördüğü kızının
kızlık saçlarını toplamasın kıvrık mızrak.
Sakla yanarcalarını, ey Hymenaeus ve kara ateşlerden
uzaklaştır! Hazin mezarların başka yanarcaları vardır.
Tanrılar da gizlensin örtülü kapılarıyla tapınakların,
sunaklar tütsüden uzak olsun ve ocaklar ateşsiz kalsın.
Şimdi cisimsiz ruhlar ve mezarlara koyulmuş bedenler
etrafta dolaşır, şimdi ölünün ruhu bırakılan yiyeceklerle beslenir*

(Fasti II. 557-566; Coşkun-Abuagla 2016, 105).

Romalı evli hanımlar (*matronae*), Lucretia'nın şerefini savunan Brutus'un ruhuna Feralia gününde sunular sunarlardı. Lucretia, iffeti ve güzelliğiyle adını Roma tarihine yazdırmış asil bir kadındır. Babası Spurius Lucretius Tricipitinus ve erkek kardeşi, Roma meclis üyesi olan Publius Lucretius Tricipitinus'tur. Lucretia, Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus Tarquinius tarafından tecavüze uğramış, bu nedenle hayatına son vermiştir. Tarih sayfalarına küstah (*superbus*) sıfatıyla kazınan Tarquinius Superbus'un ilk işkence aletlerinin mucidi olduğu söylenir. Lydus, onun işkenceyle güçten düşüremediği kişilere Sardinya'da yetiştirdiği söylenen bir ot verdiğini, bunu yiyenlerin gülmekten çatladığını, bu nedenle o otun *Sardinya kahkahası* (Σαρδάνιος γέλως) olarak adlandırıldığını nakleder (Lydus *Mens.* IV. 24: σοῦπερβον δὲ αὐτὸν ἢ ἱστορία καλεῖ οἰονεὶ ἀλαζόνα. πρῶτος γὰρ αὐτὸς ὄργανα ποινῶν καὶ μέταλλα ἐξεῦρεν, ὅπως δὲ μὴ μαλάττοιο τοῖς αἰκισμοῖς τῶν τιμωρουμένων, βοτάνην αὐτοῖς ἐπεδίδου ἢ γέλωτα ἐνεποίει παρὰ σκοπὸν τοῖς πάσχουσι. γίνεται δὲ καὶ νῦν ἐπὶ Σαρδοῦς τῆς νήσου ἢ τοιαύτη βοτάνη, ὅθεν καὶ Σαρδόνιον γέλωτά φασιν. | *Superbum autem eum historia vocat, velut ἀλαζόνα: primus enim ille instrumenta poenarum et metalla invenit; ut autem ne molliretur contumeliis eorum qui puniebantur, herbam iis dabat, quae risum movebat invitis iis*

qui afficiebantur poena (nascitur autem nunc quoque in Sardinia insula eiusmodi herba, unde et Sardonium risum dicunt).

Tarquinius Superbus'un Titus, Arruns ve Sextus adında üç oğlu vardı, Sextus bunların en küçüğüydü. Gabii kentinin ardından Ardea kenti Romalılar tarafından kuşatılmış ancak savunma bakımından oldukça güçlü olan kent bir türlü ele geçirilememişti. Ardea kentindeki ordugâhta askerler şarap içip, vakit geçirirlerken, herkes kendi eşinin meziyetini övmeye başlar.

*Bu arada kuşatılır Ardea Roma sancaklarıyla,
katlanır uzun süren ve usandıran kuşatmaya.
Henüz zaman varken ve düşman savaşa girişmekten korkarken,
ordugâhta eğleşilir, asker vakit öldürür.
Genç Tarquinius yoldaşlarını hem şölenle hem de şarapla
eğlendirir; şöyle der kralın oğlu onların içinden:
"Ardea kaygılı kılıyor bizi bu sıkıcı savaşla
izin vermiyor silahlarımızı götürmeye yurdumuzun tanrılarına,
evlilik yatağının hürmetinden sual sorulur mu? Ve sual sorulur mu
karılarımız için değerli olduğumuzdan, onların bizim için değerli olduğu kadar?
Her biri kendi karısını över: Rekabet şevkle artar
ve hem dil hem yürek tahrik edilir şarap üstüne şarapla*

(Fasti II. 721-732; Coşkun-Abuagla 2016, 114-115).

Eşi Lucretia'ya sadakatle bağlı olan ve onun, meziyetleriyle her kadından üstün olduğuna inanan Lucius Tarquinius Collatinus, Collatia kentine gitmeyi teklif eder. Kente vardıklarında önce Tarquinius Superbus'un sarayına uğrarlar. Kralın gelinlerini sarhoş bir halde bulurlar, öyle ki kadınların başlarına taktıkları taçlar, dengelerini kaybettiklerinden göğüslerine düşmüştür (Liv. I. 57: *Forte potantibus his apud Sex(tum) Tarquinium, ubi et Collatinus cenabat Tarquinius, Egeri filius, incidit de uxoribus mentio. Suam quisque laudare miris modis; inde certamine accenso Collatinus negat verbis opus esse; paucis id quidem horis posse sciri quantum ceteris praestet Lucretia sua. "Quin, si vigor iuventae inest, conscendimus equos invisimusque praesentes nostrarum ingenia? Id cuique spectatissimum sit quod necopinato viri adventu occurrerit oculis."* Incaluerant vino; "Age sane" omnes; citatis equis avolant Romam).

*Ayağa kalkar Collatia'nın ünlü adını vermiş olduğu adam:
"Gerek yoktur sözlere" dedi "siz inanın gerçeklere!"
"Gece bereketlidir, atlarımıza binelim ve kente gidelim!"
Söylenenler hoşta gider, atlara dizgin geçirilir.
Taşırlar atlar efendilerini, gecikmeden kraliyet sarayına
varır onlar, hiç muhafız yoktu kapıda.
İşte, kralın gelinlerini bulurlar, çiçekli taçlar boyunlarına düşmüş halde
şarap üstüne şarapla geceyi geçiren*

(Fasti II. 733-740; Coşkun-Abuagla 2016, 115).

Collatinus, yanındakilerle kendi evine vardığında, zaman gece yarısını geçtiği halde Lucretia'yı yün eğiren hizmetçilerinin arasında otururken görür (Liv. I. 57: *Quo cum primis se intendentibus tenebris pervenissent, pergunt inde Collatiam, ubi Lucretiam haudquaquam ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum aequalibus viderant tempus terentes sed nocte sera deditam lanæ inter lucubrantes ancillas in medio aedium sedentem inveniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit*). Eşi için pelerin dokuyan Lucretia, onu bir an önce bitirip, ordugâha göndermek için yardımcılarını ellerini çabuk tutmalarını söylemektedir.

*Oradan tez adımlarla Lucretia'ya gidilir: Yün eğiriyordu,
yatağının önünde sepetler ve yumuşak yün vardı.
Hizmetçiler verilen görevleri yerine getiriyorlardı yün eğirerek
belli belirsiz ışıktta,
onların arasında Lucretia yumuşak sesiyle işte şöyle dedi:
"Efendiye gönderilmeli (şimdi, şimdi işinize hız verin, kızlar!)
bir an önce bir pelerin elimizle yapılan*

(Fasti II. 741-746; Coşkun-Abuagla 2016, 115).

Sextus Tarquinius, o gece Lucretia'yı gördüğünde onun güzelliğine ve saflığına vurulmuş (Liv. I. 57: *Ibi Sex(tum) Tarquinius mala libido Lucretiae per vim stuprandae capit; cum forma tum spectata castitas incitat*), onunla birlikte olmak için hain planlar yapmıştır.

*Bu sırada tutuştu soylu genç arzu ve öfkeyle
ve kendini kaybetti görünmeyen aşkın hevesiyle.
Güzelliğine, akça pakça tenine, altın rengi saçlarına vuruldu
ve ona eşlik eden doğal güzelliğine.
Sözlerine vurulur, sesine ve koruduğu iffetine
daha çoğunu arzu eder, zerre kadar umut olmadığı halde.
Artık söylemişti şarkısını gün ışığının haberci kuşu,
genç erler ordugâha geri dönerlerken.
Yanında olmayan aşkının hayaliyle çılgın duyguları sıkıntı verir
Tarquinius'a. Düşündükçe onu, daha çok vurulur:
"Şöyle oturdu, şöyle süslendi, iplikleri şöyle eğirdi,
dağınık saçları boynuna şöyle yayıldı,
şu bakışlarıydı, bunlar sözleriydi,
bu rengi, bu biçimi, bu yüzünün güzelliğiydi".
Hani büyük bir fırtınadan sonra dalga yatışıverir de
şiddetli esen rüzgâr yüzünden tekrar kabarır ya,
işte öyle, Lucretia'nın çekici varlığı yanında olmadığı halde,
vurulduğu güzelliğinden, aşkından yanıp kavruluyordu Tarquinius*

(Fasti II. 761-778; Coşkun-Abuagla 2016, 116-117).

Sextus Tarquinius bir gece gizlice Lucretia'nın evine gitmiş, kendisine hazırlanan yemeği yedikten sonra gece vakti uyuyan kadının yatak odasına girmiştir. Sağ elinde kılıcını tutan Sextus, sol eliyle Lucretia'nın göğsüne bastırılmış, önce onu öldürmekle ve bir kölenin yanına çıplak yatırmakla tehdit etmiştir. Böyle bir rezaletten duyduğu korkuya rağmen Lucretia, onun tehditlerine sonuna kadar direnmiş, ama Sextus Tarquinius, savunmasız kadına zorla sahip olmuştur (Liv. I. 58: *Paucis interiectis diebus Sex(tus) Tarquinius inscio Collatino cum comite uno Collatiam venit. Ubi exceptus benigne ab ignaris consilii cum post cenam in hospitale cubiculum deductus esset, amore ardens, postquam satis tuta circa sopitique omnes videbantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit sinistraque manu mulieris pectore oppresso "Tace, Lucretia" inquit; "Sex(tus) Tarquinius sum; ferrum in manu est; moriere, si emiseris vocem." Cum pavida ex somno mulier nullam opem, prope mortem imminentem videret, tum Tarquinius fateri amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum. Ubi obstinatam videbat et ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus: cum mortua iugulatum servum nudum positurum ait, ut in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum vicisset obstinatam pudicitiam velut vi victrix libido, etc.).*

*İçin için yanar ve yerinde duramayınca yasak aşkın sancularından,
hazırlar saldırı ve düzen, hakkı olmayan evlilik yatağına.
“Sonuç kuşkuludur: En alçak şeyleri göze alacağım” dedi,
“görsün o, talihin ve tanrının, gözü kara adamlara nasıl yardım ettiğini.
Gabii halkını da ele geçirdim cesaretimle”. Böyle konuşup
kılıcını kuşandı ve atına bindi.
Bronz kapılı Collatia kabul eder genç adamı,
artık Güneş hazırlanırken yüzünü saklamaya.
Bir düşman, konuk olarak girer Collatinus’un evine.
Nazik bir biçimde kabul edilir, aynı kandan geldiği için.
Ah ne büyük bir hata içindesin! Başına geleceklere bihaber
bahtsız kadın ziyafet hazırlar kendi düşmanına.
Bitirmişti yemeğini, uyku zamanı gelir;
geceydi ve koca evde hiç ışık yoktu:
Ayağa kalkar, çıkarır kılıcını altın yıldızlı kınından
ve gelir, ey iffetli gelin, senin yatak odana.
Yatağa uzandığında, “kılıcım yanımda Lucretia,
kralın oğlu Tarquinius konuşmakta” dedi.
O hiçbir şey diyemedi çünkü ne sesi çıktı ne gücü kaldı konuşmak için
ne de yüreğinde duygudan eser,
ama titredi, hani bir gün, ağılından uzaklaştıktan sonra yakalanan
küçük bir kuzu, saldırgan kurdun altında yatarken titrer ya, işte öyle.
Ne yapsın? Savaşsın mı? Yenilecektir bir kadın daima erkeğin karşısında.
Çılgılık mı atsın? Ona engel olmak için kılıç vardı sağ elinde.
Kaçsın mı? Onu ezmektedir göğsüne koyduğu elleriyle,
ilk kez o zaman yabancı bir elin dokunduğu göğsüne.
Zorlar onu düşmanı yalvarıp yakararak, servetle ve tehditlerle
ne yalvarma ne servet ne de tehditler işe yarar.
“Diremen boşuna, yoksun kalacağım”, dedi, “seni yaşamından, sana suç atarak,
ben zinacı yalancı tanığın olacağım senin yaptığın zinaya,
öldüreceğim hizmetkârını, onunla iş üstünde yakalandığını yayacağım ortalığa”.
Boyun eğdi kadın rezalet korkusuyla yenik düşüp.
Ey muzaffer ne demeye seviniyorsun? Bu galibiyet seni mahvedecek.
Ne kadar yazık, krallığına bedel oldu tek bir gece!*

(Fasti II. 779-812; Coşkun-Abuagla 2016, 117-118).

Gün ağardığında Lucretia bir haberciyi, babasını ve eşini çağırması için Ardea’ya gönderir. Lucretia’nın babası Spurius Lucretius, Volesus’un oğlu Publius Valerius’la, eşi Collatinus da Lucius Iunius Brutus’la birlikte Collatia kentine gelirler. Lucretia başına gelenleri ağlayarak eşine ve babasına anlatır. Bu utançla yaşayamayacağını söyleyerek elbisesinin altına gizlediği hançeri kalbine saplar ve kendisini öldürür (Liv. I. 58: *Lucretia maesta tanto malo nuntium Romam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis veniant; ita facto maturatoque opus esse, rem atrocem incidisse. Sp(urius) Lucretius cum P(ublio) Valerio Volesi filio, Collatinus cum L(ucio) Iunio Bruto venit, cum quo forte Romam rediens ab nuntio uxoris erat conventus. Lucretiam sedentem maestam in cubiculo inveniunt. Adventu suorum lacrimae abortae, quaerentique viro “Satin salve?” “Minime” inquit; “quid enim salvi est mulieri amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo; ceterum corpus est tantum violatum, animus insons; mors testis erit. Sed date dexteram fidei haud impune*

adultero fore. Sex(tus) est Tarquinius qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium.” Dant ordine omnes fidem; consolantur aegram animi avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti: mentem peccare, non corpus, et unde consilium afuerit culpam abesse. “Vos” inquit “uideritis quid illi debeatur: ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero; nec ulla deinde impudica Lucretiae exemplo vivet.” Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit, prolapsaque in volnus moribunda cecidit. Conclamat vir paterque).

*Artık gün ağarmıştı: Oturmaktadır Lucretia saç başı darmadağın,
oğlu, odun yığınının gitmek üzere olan bir ananın gibi
ve sadık kocasıyla birlikte ihtiyar babasını çağırır
ordugâhtan, gelir her ikisi de hiç gecikmeden.
Halini gördüklerinde sorarlar karalar bağlamasının nedenini,
kimin cenaze törenini hazırladığını ya da başına ne kötülük geldiğini.
O uzun süre susar ve gizler yüzünü utancından
baş örtüsüyle, akar gözyaşları sular seller gibi.
Bir yanında babası diğer yanında kocası
dindirmeye çalışırlar gözyaşlarını ve yalvarırlar başına geleni söylemesi için,
hem gözyaşı dökerler hem titrerler belli belirsiz korkuyla.
Üç kere konuşmaya çalışır, üç kere vazgeçer
ve cesaretini topladığında dördüncü sefer
gözlerini yerden kaldıramaz bu yüzden.
“Nasıl diyeyim Tarquinius’un bana ettiğini? dedi,
“nasıl diyeyim ben bahtsız, başıma gelen bu rezaleti?”
Anlatabildiği kadar anlatır. Sonunu söyleyemez, ağlar
ve utancından evli kadının yanakları kızarır.
Bağışladı babası ve kocası isteği dışında dayatılan zorlamayı.
“Bağışlasanız da siz beni”, dedi, “bağışlamam ben kendimi.”
Gecikmeden sapladı göğsüne, gizlediği hançeri
ve düştü kanlar içinde babasının ayakları dibine.
Artık can verirken, o zaman da onursuzca yıkılmamaya
özen gösterdi; buydu ölümler bile tek düşüncesi*

(Fasti II. 813-834; Coşkun-Abuagla 2016, 118-119).

Lucius Iunius Brutus, Lucretia'nın göğsünden hançeri çıkarır ve Tarquinius Superbus'un bütün soyundan intikam alınacağına yemin eder. Sonra hançeri Collatinus'a verir ve yaptığı konuşmayla halkı, krala karşı kıskırtırmış olur (Liv. I. 59: *Brutus illis luctu occupatis cultrum ex volnere Lucretiae extractum, manantem cruore prae se tenens, “Per hunc” inquit “castissimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, vosque, di, testes facio me L(ucium) Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge et omni liberorum stirpe ferro igni quacumque dehinc vi possim exsecuturum, nec illos nec alium quemquam regnare Romae passurum”.* Cultrum deinde Collatino tradit, etc.). Çıkan ayaklanma sonucunda krallık devrilir (MÖ 509) ve Cumhuriyet ilan edilir. Böylece Lucius Iunius Brutus ve Lucius Tarquinius Collatinus, Roma'nın ilk konsülleri olurlar (Liv. I. 60: *Duo consules inde comitiis centuriatis a praefecto urbis ex commentariis Ser. Tulli creati sunt, L(ucius) Iunius Brutus et L(ucius) Tarquinius Collatinus).*

*İşte, feryat ederek ortak kayıplarına, bedeninin üstüne
kapanırlar babası ve kocası şanı şerefi bir yana bırakarak.
Brutus gelir ve adının anlamını boşa çıkarır gösterdiği karakter örneğiyle*

ve saplanan hançeri çeker son nefesini veren bedenden
ve asil kanın damladığı bıçağı tutup,
tehditkâr sözler savurur korkusuzca ağzından:
“*And içiyorum bu asil ve saf kan*
ve benim için tanrı olacak ruhun üzerine,
Tarquinius’un ve sürgün edilecek soyunun cezasını çekeceğine.
Artık kâfidir cesaretimi gizlemem uzun süre”.
Lucretia cansız yatarken, yaşam ışığından yoksun gözlerini kıpırdatır bu haykırışa
ve söylenenleri onaylamış görünür dağılmış saçlarıyla.
Yiğit yürekli kadın taşınır cenaze töreni için,
götürür kendisiyle birlikte gözyaşlarını ve ortak öfkeyi.
Geniş yarası açılır herkesin görmesi için. Brutus yüksek sesle Quirites halkını
ayaklandırır ve sayıp döker kralın yaptığı iğrençlikleri.
Tarquinius kaçır zürriyetiyle birlikte, yıllık yetkileri konsül
ele alır, işte o gün krallığın son günü olur

(Fasti II. 835-852; Coşkun-Abuagla 2016, 119-120).

Tarquinius Superbus’un oğulları Titus ve Arruns babalarıyla birlikte Etruria bölgesindeki Caere kentine kaçarlar. Sextus, Gabii kentine döner ancak hainliğinin ve zalimliğinin cezasını orada öldürülerek öder (Liv. I. 60: *Tarquinius clausae portae exsiliumque indictum: liberatorem urbis laeta castra acceperere, exactique inde liberi regis. Duo patrem secuti sunt qui exsulatum Caere in Etruscos ierunt. Sex(tus) Tarquinius Gabios tamquam in suum regnum profectus ab ultoribus veterum simulatium, quas sibi ipse caedibus rapinisque concierat, est interfectus*). Ölümünden sonra Lucius Iunius Brutus, iffetli kadınların koruyucusu olarak evli hanımlar tarafından Feralia gününde yapılan bir yas töreniyle anılır ama zamanla bunu tapım haline getiren evli hanımlar, onun onuruna kendilerinin Brutae olarak adlandırılmalarını talep ederler (Lydus *Mens.* IV. 24: αὐται τοίνυν αἰ σὼφρονες τοῖς Βρούτου δαίμοσιν ἐνήγιζον δι’ αἰτίαν τοιαύτην. Λουκρητία γυνή τις Ῥωμαία περιτῶς εὐπρεπής τε καὶ σὼφρων λέγεται βιασθῆναι ποτε ὑπὸ Ταρκυνίου τοῦ τελευταίου τῶν ῥηγῶν ἢ τοῦ αὐτοῦ παιδός. κτλ | ἐκείνη τοίνυν ἢ Λουκρητία κρείττονα τὴν σωφροσύνην τῆς βασιλικῆς ὀμιλίας ἡγησαμένη, καὶ οὐκ αὐτῆς μόνης ἀλλὰ καὶ ζωῆς αὐτῆς, μεταπεμψαμένη τοὺς ἑαυτῆς ἀφηγησαμένη τε τὴν, εἶγε ἄρα ἐβούλετο, λανθάνειν δυναμένη ἁμαρτίαν, ἑαυτὴν παρόντων τῶν τῆς σωφροσύνης μαρτύρων ἀπέσφαξε. κτλ. | ἐτιμήθη οὖν, ὡς ἐλέγομεν, παρὰ ταῖς Ῥωμαίων γυναιξίν ὁ Βρούτος μετὰ θάνατον δημοσίῳ πένθει οἷα ἔκδικος τῆς σωφροσύνης. καὶ Βρούτος ἑαυτὰς ἡξίουσιν ὀνομάζεσθαι πρὸς τιμὴν Βρούτου. | *hae igitur feminae honestae Bruti manibus parentabant hanc ob causam: Lucretiae feminae cuidam Romanae eximie formosae atque honestae vis olim illata esse dicitur a Tarquinio ultimo regum aut ab eius filio, etc. | illa igitur Lucretia honestatem regia familiaritate praestantiorem rata, nec illa sola verum etiam vita ipsa, arcessitis suis atque commemorato suo delicto, quod, si quidem volebat, delitescere poterat, se ipsa, praesentibus pudicitiae testibus, interfecit, etc. | colebatur igitur, ut diximus, a Romanorum feminis Brutus post mortem publico luctu, tanquam vindex pudicitiae; et Brutus sese volebant nominari in honorem Bruti*).

Antik Roma’da Feralia gibi ölümlerle ilişkili olan Lemuria günlerinde yine sıradışı ayinlerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Lemuria, tanrıların tek sayılardan hoşlandıklarına inanan Romalılar tarafından 9, 11 ve 13 Mayıs’ta kutlanırdı (Verg. *Ecl.* VIII. 75: *numero deus impare gaudet*). Ovidius, vefat eden kişilerin hayaletlerini yatıştırmak ve yaşayanlara musallat olmamaları için düzenlenen Lemuria’nın kökenini, Roma’nın kurucusu ve ilk kralı olduğu söylenen Romulus’un ikiz kardeşi Remus’la ilişkilendirir. Söylenceye göre Alba Longa’nın kralı Procas’ın büyük oğlu

ve Aeneasoğulları Hanedanı'nın on altıncı kralı olan Numitor'un küçük kardeşi Amulius, babasının ölümüyle tahtı ele geçirir ve kardeşi Numitor'u kentten sürer. İşlediği suçun öcünü, aynı soydan gelen bir erkek varisin alamayacağından emin olmak için, Numitor'un oğlunu öldürür ve kızı Rea Silvia'yı da rahibe olarak aile ocağının koruyucu tanrıçası Vesta'nın hizmetine verir. Böylelikle Silvia'nın evlenip, çocuk sahibi olamamasını güvence altına almış olur. Ne var ki savaş tanrısı Mars, bir sabah pınardan su getirmeye giden genç kızı görüp, âşık olur. Ovidius, Rea Silvia'nın Vesta Tapınağı'nda yapılacak bir tören için Alba Longa yakınındaki pınardan su getirmeye gittiğinde yorgunluktan uyuduğunu ve Mars'ın bunu fırsat bilip, onunla birlikte olduğunu aktarır.

*Vesta rahibesi Silvia (Bana engel olan ne ki? Oradan başlayayım öyküme),
sabahleyin su getirmeye gidiyordu kutsal şeyleri yıkamak için.
Gelmişti patikası kolay inilen kıyıya,
bir kenara koydu kil testisini indirerek başından.
Yorgun argın oturdu toprağa, açtı sinesini ılık rüzgâra
ve çekidüzen verdi dağınık saçlarına.
Otururken, gölgeli söğüt ağaçları, ahenkle şakıyan kuşlar
ve suyun yumuşak şırlıltısı uykusunu getirdi.
Gizlice bastıran tatlı uykuya yenik düştü gözleri
ve çenesinden aşağıya düştü takatsiz eli.
Mars gördü onu, gördüğünü arzu etti, arzu ettiğini ele geçirdi
ve gizlice yaptığı eylemi tanrısal gücüyle örtbas etti.
Uyanır uzanırken orada gebe kalan, kuşkusuz
Roma kentinin kurucusu artık rahmindeydi*

(Fasti III. 11-24; Coşkun-Abuagla 2016, 123-124).

Bu birliktelikten Romulus ve Remus olarak adlandırılan ikizler dünyaya gelir. Genel olarak kabul edilen bu söylencenin aksine Halicarnassuslu Dionysius, Rea Silvia'nın başka bir adam ya da öz amcası Amulius tarafından saldırıya uğradığını ve saldırının gerçekleştiği yerin Mars'ın kutsal korusu (ιερόν ἄλσος Ἄρεος) olduğunu nakleder (Dion. Hal. Ant. Rom. I. 77. 1: τὴν Ἰλίαν ἐλθοῦσαν εἰς ἱερόν ἄλσος Ἄρεος ὕδατος ἀγνοῦ κομιδῆς ἔνεκα, ᾧ πρὸς τὰς θυσίας ἐμελλε χρῆσασθαι, βιάζεται τις ἐν τῷ τεμένει. τοῦτον δὲ τινες μὲν ἀποφαίνουσι τῶν μνηστήρων ἓνα γενέσθαι τῆς κόρης ἐρῶντα τῆς παιδίσκες, οἱ δὲ αὐτὸν Ἀμόλιον οὐκ ἐπιθυμίας μᾶλλον ἢ ἐπιβουλῆς ἔνεκα φραζόμενον τε ὄπλοις ὡς ἐκπληκτικώτατος ὀφθήσεσθαι ἐμελλε καὶ τὸ τῆς ὄψεως γνώριμον εἰς ἀσαφὲς ὡς μάλιστα ἐδύνατο καθιστάντα, κτλ.). İkizlerin doğduğunu öğrenen Amulius, onları Tiber Nehri'nin sularında boğmaları için iki hizmetkârını görevlendirir ama adamlar bebeklere acırlar ve onları bir sepetin içine koyup, nehrin sularına bırakırlar. Kaderin cilvesi olsa gerek, nehrin sularının salınımlıyla bu sepet, çamurlu bir sığığa saplanır. Yeni yavrulmuş dişi bir kurt ikizleri bulur ve emzirir, böylece bebekler hayatta kalırlar. Bir gün Amulius'un çobanlarından Faustulus adında bir adam, ikizlerin bir kurt tarafından emzirildiklerini görür, hem şaşırır hem de onlara acır. Çocuğu olmayan bu çoban, bebekleri büyütmesi için eşi Acca Larentia'ya getirir. Dionysius'a göre ikizler büyüdüklerinde yeni kuracakları kentin yerini belirlerlerken anlaşmazlığa düşerler. Romulus kentin, Palatium Tepesi'nde, Remus ise Tiber Nehri'nden fazla uzak olmayan ve daha sonra Remoria olarak adlandırılacak yerde kurulmasını ister (Dion. Hal. Ant. Rom. I. 85. 6: τὸ χωρίον ἐνθα ἐμελλον ἰδρύσειν τὴν πόλιν οὐ τὸ αὐτὸ ἡρεῖτο ἐκάτερος. Ῥωμύλου μὲν γὰρ ἦν γνώμη τὸ Παλλάντιον οἰκίσειν τῶν τε ἄλλων ἔνεκα καὶ τῆς τύχης τοῦ τόπου, ἢ τὸ σωθῆναι τε αὐτοῖς καὶ τραφῆναι παρέσχε: Ῥώμω δὲ ἐδόκει τὴν καλουμένην νῦν ἀπ' ἐκεῖνου Ῥεμορίαν οἰκίσειν. ἔστι δὲ τὸ χωρίον ἐπιτήδειον ὑποδέξασθαι

πόλιν λόφος οὐ πρόσω τοῦ Τεβέριος κείμενος, ἀπέχων τῆς Ῥώμης ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα σταδίου). İkizler aralarında anlaşamayınca dedeleri Numitor'a danışmak için Alba Longa'ya giderler. Numitor, onlara bu konuda tanrılara danışmaları gerektiğini, bunun için bir gün belirleyip, sabah saatlerinde birbirlerinden uzak yerlerde düşünmelerini, tanrılara sunu sunduktan sonra, onların kuşlarla vereceği işareti beklemelerini söyler. Bunun üzerine Romulus, Palatium Tepesi'ne Remus ise Aventinum Tepesi'ne çıkar (Dion. Hal. *Ant. Rom.* I. 86. 1-2: χρόνου δέ τινος ἐν τούτῳ διαγενομένου, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐμειοῦτο τὸ τῆς στάσεως, δόξαν ἀμφοῖν τῷ μητροπάτορι ἐπιτέψαι παρήσαν εἰς τὴν Ἄλβαν. ὁ δὲ αὐτοῖς ταῦτα ὑποτίθεται: θεοὺς ποιήσασθαι δικαστάς, ὀποτέρου χρῆ τὴν ἀποικίαν λέγεσθαι καὶ τὴν ἡγεμονίαν εἶναι. ταξάμενος δὲ αὐτοῖς ἡμέραν ἐκέλευσεν ἐξ ἑωθινοῦ καθέζεσθαι χωρὶς ἀλλήλων, ἐν αἷς ἑκάτεροι ἀξιοῦσιν ἔδρας: προθύσαντας δὲ τοῖς θεοῖς ἱερὰ τὰ νομιζόμενα φυλάττειν οἰωνοὺς αἰσίους: ὀποτέρῳ δ' ἂν οἱ ὄρνιθες προτέρῳ κρείττους γένωνται, τοῦτον ἄρχειν τῆς ἀποικίας. ἀπήεσαν οἱ νεανίσκοι ταῦτ' ἐπαινέσαντες καὶ κατὰ τὰ συγκείμενα παρήσαν ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς πράξεως ἡμέρᾳ. ἦν δὲ Ῥωμύλῳ μὲν οἰωνιστήριον, ἔνθα ἠξίου τὴν ἀποικίαν ἰδρῦσαι, τὸ Παλλάντιον, Ῥώμῳ δ' ὁ προσεχῆς ἐκείνῳ λόφος Αὐεντίνος καλούμενος, ὡς δὲ τινες ἱστοροῦσιν ἢ Ῥεμορία, κτλ.). Dionysius'un naklettiği birinci öyküye göre Romulus, kardeşini kandırmak için sanki tanrılardan işaret veren kuşları ilk kendisi görmüş gibi onu bir ulak aracılığıyla yanına çağırır. Remus bu esnada sağ taraftan uçan altı akbaba görür. Ulakla birlikte Palatium Tepesi'ne vardıklarında Remus, Romulus'a kaç kuş gördüğünü sorar ama henüz hiç kuş görmemiş olan Romulus, ne yanıt vereceğini bilemez. Tam o sırada gökyüzünde uçan on iki akbaba görür ve onları gösterir. Remus, kardeşi tarafından oyuna getirildiğini anlar ve itiraz eder (Dion. Hal. *Ant. Rom.* I. 86. 3-4: ὡς δὲ τὰς προσηκούσας ἔδρας ἔλαβον ὀλίγον ἐπισχῶν χρόνον ὁ Ῥωμύλος ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν φθόνου, ὡς δὲ καὶ ὁ φθόνος ἴσως δὲ καὶ ὁ θεὸς οὕτως ἐνήγε, πρὶν ἢ καὶ ὅτιοῦν σημεῖον θεάσασθαι πέμψας ὡς τὸν ἀδελφὸν ἀγγέλους ἦκειν ἠξίου διαταχέων, ὡς πρότερος ἰδὼν οἰωνοὺς αἰσίους. ἐν ᾧ δὲ οἱ πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ δι' αἰσχύνης ἔχοντες τὴν ἀπάτην οὐ σπουδῆ ἔχώρουν, τῷ Ῥώμῳ γῦπες ἐπισημαίνουσιν ἐξ ἀπὸ τῶν δεξιῶν πετόμενοι. καὶ ὁ μὲν ἰδὼν τοὺς ὄρνιθας περιχαρῆς ἐγένετο, μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ παρὰ τοῦ Ῥωμύλου πεμφθέντες ἀναστήσαντες αὐτὸν ἄγουσιν ἐπὶ τὸ Παλλάντιον. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐγένοντο ἤρετο μὲν τὸν Ῥωμύλον ὁ Ῥῶμος, οὓς τινες οἰωνοὺς ἴδοι πρότερος, ὁ δὲ ἐν ἀπόρῳ γίνεται ὅ τι ἀποκρίναιτο. ἐν δὲ τούτῳ δώδεκα γῦπες αἰσιοὶ πετόμενοι ὤφθησαν, οὓς ἰδὼν θαρρεῖ τε καὶ τῷ Ῥώμῳ δείξας λέγει, Τί γὰρ ἀξιοῖς τὰ πάλαι γενόμενα μαθεῖν; τοὺς δε γὰρ δὴ που τοὺς οἰωνοὺς αὐτὸς ὄρας. ὁ δὲ ἀγανακτεῖ τε καὶ δεινὰ ποιεῖται, ὡς διηρημένος ὑπ' αὐτοῦ, τῆς τε ἀποικίας οὐ μεθήσεσθαι αὐτῷ φησιν). Bu yüzden ikizler birbirlerine karşı savaşır ve Romulus hırsına yenik düşüp, Remus'u öldürür. Daha sonra akli başına gelen Romulus, tarif edilmez bir acı ve büyük bir vicdan azabı duyar. Böylece Remus'un naaşını, onun kentin kurulmasını istediği Remoria'da toprağa verir, kendisi de Palatium Tepesi'nde yeni bir kent kurar (Dion. Hal. *Ant. Rom.* I. 87. 3: ἀποθανόντος δ' ἐν τῇ μάχῃ Ῥώμου νίκην οἰκτίστην ὁ Ῥωμύλος ἀπὸ τε τοῦ ἀδελφοῦ καὶ πολιτικῆς ἀλληλοκτονίας ἀνελόμενος τὸν μὲν Ῥῶμον ἐν τῇ Ῥεμορία θάπτει, ἐπειδὴ καὶ ζῶν τοῦ χωρίου τῆς κτίσεως περιείχετο, αὐτὸς δὲ ὑπὸ λύπης τε καὶ μετανοίας τῶν πεπραγμένων παρὶς ἑαυτὸν εἰς ἀπόγνωσιν τοῦ βίου τρέπεται, κτλ. ὅτε τὴν ἀποικίαν ἔστελλε, πολίξει τὸ Παλλάντιον). Dionysius'un aktardığı ikinci öykü, Ovidius'un anlattığıyla aynıdır. Buna göre Remus, Aventinum Tepesi'nde altı, Romulus ise Palatium Tepesi'nde on iki akbaba görür. Tanrılar tarafından verilen bu işaretle yeni bir kent kurmak için Romulus seçilmiş olur, ancak Remus bu durumu hazmedemez. Bu nedenle Remus, kentin duvarları yapılıırken tahkimatın zayıf olduğunu ve düşmanın yapılan duvarları kolaylıkla aşacağını söyler. Bunu kanıtlamak için yeni kurulan kenti küçümseyip, duvarın üzerinden atlar. Bu sırada Romulus tarafından gözetmen olarak görevlendirilen ve çalışmaları kontrol eden Celer

adlı bir görevli Remus'un kafasına kazmasıyla vurur ve onu öldürür (Dion. Hal. *Ant. Rom.* I. 87. 4: φασὶ δὴ τινες συγχωρήσαντ' αὐτὸν τῷ Ῥωμύλῳ τὴν ἡγεμονίαν, ἀχθόμενον δὲ καὶ δι' ὀργῆς ἔχοντα τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ κατεσκευάσθη τὸ τεῖχος φλαῦρον ἀποδειῖσαι τὸ ἔρυμα βουλόμενον, Ἀλλὰ τοῦτό γ', εἰπεῖν, οὐ χαλεπῶς ἂν τις ὑμῖν ὑπερβαίῃ πολέμιος, ὥσπερ ἐγώ: καὶ αὐτίκα ὑπεραλέσθαι: Κελέριον δὲ τινα τῶν ἐπιβεβηκότων τοῦ τείχους, ὃς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων, Ἀλλὰ τοῦτόν γε τὸν πολέμιον οὐ χαλεπῶς ἂν τις ἡμῶν ἀμύναιτο, εἰπόντα, πληῖσαι τῷ σκαφεῖα κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ αὐτίκα ἀποκτεῖναι: τὸ μὲν δὴ τέλος τῆς στάσεως τῶν ἀδελφῶν τοιοῦτο λέγεται γενέσθαι). Ovidius, bu öyküyü tanrıların habercisi Mercurius'un ağzından şöyle anlatır:

*Günün neden böyle adlandırıldığını ve kökeninin ne olduğunu
bilmiyorum; bir tanrıdan öğrenmeliyim.
Pleiad'ın oğlu, kudretli değneğinle hürmet edilmesi gereken,
sık sık görüldü Styx Jupiter'inin sarayı senin tarafından.
Geldi yalvarıp yakardığım tanrı, haberci değneğini taşıyan. "Dinle"
dedi "adın kökenini!" Adın kökeni bizzat bir tanrıdan öğrenildi.
Romulus, biraderinin ruhunu tumulus'a gömdüğünde
ve tez canlı Remus için cenaze töreni yaptığında ne yazık,
bahtsız Faustulus ve saçı başı dağılık Acca
döktüler gözyaşlarını Remus'un yakılan kemiklerine.
Oradan eve döndüler ilk şafakta kederle
ve yattılar her zamanki sert yataklarına.
Gördüler Remus'un kanlı hayaletinin yatağın yanında dikildiğini
ve hafif bir mırıltıyla şu sözleri söylediğini:
"İşte ben dileğinizin yarısı ve diğer kısmı,
bakın bana şimdi nasılım, nasıldım biraz önce!
Kısa süre önce kuşların onayladığı krallığa ben sahip olsaydım,
halkımın içinde en kudretli adam olabilirdim,
şimdi odun yağınınun alevlerinden kayıp gittim ve şimdi cisimsiz bir hayaletim;
o Remus'tan geriye kalan işte bu şekil!
Öyleyse, nerede babam Mars? Eğer gerçekleri söylediyse siz
ve o sağladıysa terk edilen bebekler için yabanıl memeleri.
Dişi kurdun koruyup kolladığı bu adamı, bir yurttaşın aceleci eli
yok etti. O dişi kurt ne kadar da şefkatliydi!
Ey zalim Celer, acımasız ruhunu yaralar kaplasın,
benim gibi gidesin kanlar içinde toprağın altına.
Biraderim istemedi bu şeyi, eşittir yüreğindeki şefkat benimkiyle;
gözyaşları dökmekti yapabildiği tek şey göçüp giden ruhuma.
Rica edin siz ondan gözyaşlarınızla ve verdiğiniz yiyeceklerle
benim onuruma bir günü ünlü kılsın diye".
Sarılmak isterler bunları isteyen hayalet ve kollarını uzatırlar,
kaçar kaygan hayalet kendisini tutmaya çalışsan ellerden.
Hayalet kaçarken, uykularını da kaçırdı kendisiyle birlikte,
her iki ebeveyn biraderinin sözlerini krala naklederler*

(Fasti V. 445-478; Coşkun-Abuagla 2016, 248-249).

Ovidius, Romulus tarafından Remus'un anısına düzenlenen günün önce Remuria olarak adlandırıldığını ve o gün göçüp gitmiş atalar için cenaze törenleri yapıldığını söyler ama zamanla Remuria sözcüğündeki ilk harfin (=R), L olarak telaffuz edilmesi nedeniyle günün Lemuria,

ölülerin ruhlarının da *lemures* olarak adlandırıldığını nakleder.

*Romulus kabul eder ve Remuria olarak adlandırır
göçüp gitmiş atalar için cenaze törenlerinin yapıldığı günü.
Uzun zaman süresinde sert harf değiştirildi yumuşak olanla
kelimenin başında yer alan;
çok geçmeden de ölülerin ruhlarını Lemures olarak adlandırdılar
(Fasti V. 479-483; Coşkun-Abuagla 2016, 248-249).*

Antik Romalılar özellikle genç yaşta ölen kişilerin ruhlarından çok korkarlardı. Çünkü bu kişilerin, hayatın tadını alamadıkları için duydukları öfkeden eve musallat olduklarına inanırlardı. Bu nedenle Lemuria günlerinde ailenin reisi (*paterfamilias*), evini hayaletlerden arındırmak için tuhaf bir ayin yapardı. Roma takviminde yer alan diğer festivallerden farklı olarak Lemuria ayinleri her zaman gece yapılırdı. Çünkü yeraltı dünyasından gelen hayaletlerin karanlığın yoldaşları olduğuna ve karanlıkta daha rahat hareket ettiklerine inanılırdı (Hom. *Od.* XI. 19: ἄλλ' ἐπὶ νύξ ὀλοῆ τέταται δειλοῖσι βροτοῖσι. Ayrıca bk. Green 2014, 119; Coşkun-Abuagla 2016, 249-250). Yapılan ayinde *paterfamilias* parmağını şıklatıp, çıplak ayakla evin içinde yürür, ellerini yıkadıktan sonra eline siyah fasülye taneleri alır ve yüzünü başka yöne çevirerek bunları omuzlarının üzerinden geriye doğru atardı. Bu esnada dokuz kere *bunları ben atıyorum, bu fasülyelerle hem kendimi hem de ailemi, bedelini vererek kurtarıyorum* derdi. Böylece evde yaşayanları rahatsız etmemesi için hayalete bir bakıma rüşvet vermiş olurdu. Hayaletin bu fasülyeleri topladığına ve *paterfamilias*'ı takip ettiğine inanılırdı. Daha sonra *paterfamilias* ellerini tekrar yıkar, bakır bir çömleğe vurarak ses çıkartır ve hayaletin evinden çıkıp gitmesini isterdi. Dokuz kere *babamın ruhu çık git* dedikten sonra ayini bitirirdi.

*Bundan sonra Hesperus güzel yüzünü üç kere ortaya çıkardığı
ve yenilen yıldızlar Güneşe üç kere yer verdikleri zaman,
kadim tapınmanın ayini yapılacak, ey geceye ait Lemuria,
o festival, sunular verecek ölmüşlerin suskun ruhlarına.
Yıl daha kısaydı, ne henüz biliyorlardı kutsal arınma törenlerini
ne de sen ayların önderiydin, ey çift yüzlü Ianus.
Yine de o zamana değin sönmüş kül yığınınına getiriyorlardı hediyelerini
ve torun, gömülen dedesinin mezarına hürmet gösteriyordu.
Mayıs ayıydı, adını ataların adından alan,
şimdi de kadim geleneğin bir bölümüne sahip olan.
Artık gece yarısı olduğunda ve sessizlik uykuya eşlik ettiğinde
hem köpek hem siz, envai çeşit kuş, sustuğunuzda,
kadim ayini hatırlayan ve tanrılardan korkan o adam
dikilir ayağa (yoktur iki ayağında hiçbir bağ),
ve işaret verir başparmağıyla orta parmağını şıklatıp,
cisimsiz bir hayalet saldırmazın diye kendisine ses çıkardığında
ve ellerini pınar suyuyla tertemiz yıkadıktan sonra,
döner ve kara fasülyeleri alır önce
sonra yüzünü başka yöne çevirip atar ama atarken “bunları ben atıyorum,
bu fasülyelerle hem kendimi hem de ailemi, bedelini vererek kurtarıyorum” der.
Bunu dokuz kere söyler ve ardına bakmaz; inanılır hayaletin
bunları topladığı ve hiç kimse görmeden arkasından takip ettiği.
Tekrar suya dokunur adam ve Temese bakırını çınlatır
ve rica eder hayaletin evinden çıkıp gitmesini.*

*Dokuz kere "babamın ruhu çık git" dedikten sonra
arkasına bakar ve ayini kusursuz bir biçimde yaptığına inanır
(Fasti V. 419-444; Coşkun-Abuagla 2016, 246-248).*

Antik Roma'da kutsal törenlerden ve ayinlerden önce mutlaka eller temiz suyla yıkanır. Bu gelenek günümüzde yapılan çoğu dini törende de görülmektedir; hatta bazı törenlerden önce - meditasyon ve yoga gibi ruhsal ayinler dahil olacak şekilde- sadece ellerin değil aynı zamanda bütün bedeninin de yıkandığı bilinmektedir. Aile reisinin ayini yaparken yüzünü başka yöne çevirmesinin nedeni hayaletle göz göze gelmemek ve ondan kötü bir enerji almamak içindir. Fasulye (*faba*), antik Roma'da ölümle ilişkili bir baklagildi. Nitekim gerek Feralia gününde Tacita'nın ayinleri yapılırken gerek Lemuria günlerinde yapılan ayinlerde hayaletin toplaması için siyah fasulye kullanılırdı (Frazer 1989, 424; Green 2014, 121). Festus, ölümlerle bağlantılı olan fasulyelere Jupiter'in rahibinin (flamen Dialis) dokunmasının ve *faba* sözcüğünü söylemesinin yasak olduğunu, Lemuria günlerinde kötü ruhlara (*larvae*) fasulye atıldığını, Parentalia günlerinde yapılan kurban törenlerinde de fasulye kullanıldığını nakleder (Fest. VI. "Fabam", 87: *Fabam nec tangere, nec nominare Diali flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam et Lemuralibus iacitur larvis, et Parentalibus adhibetur sacrificiis, etc.*). Plinius, fasulyenin zihni sersemlettiğini ve uykusuzluğa neden olduğunu söyler, ayrıca ölümlerin ruhlarının fasulyenin içinde olduğuna duyulan inanç nedeniyle Parentalia Festivali'nde verilen cenaze yemeklerinde fasulye kullanıldığını ekler (Plin. NH. XVIII. 30: *praevalens pulmentari cibo, set hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere, ob haec Pythagoricae sententiae damnata, ut alii tradidere, quoniam mortuorum animae sint in ea, qua de causa parentando utique adsumitur*). Lydus, tıpkı bir bebeğin ana rahminde saf kanla beslendiği gibi doğanın rahminde gizlenen ölümlere de bu özel günlerde süt, kan, şarap, buğday unu, midye (kabuğu) ve bu tür şeyler sunulduğunu nakleder (Lydus Mens. IV. 26: *Quemadmodum in utero dum est infans non indiget alio nutrimento, sed ex sanguine puro nutritur, ita neque defunctis primo, ut diximus, anno inferias afferebant, quasi in utero Naturae latentibus. inferiae enim tanquam aliquod solatium afferebantur Manibus defunctorum, lac, sanguis et vinum atque similago et concha et alia quaedam, etc.*). Lemuria günlerinde tıpkı Feralia gününde olduğu gibi tapınakların kapıları kapatılır, caiz olmadığı için bu günlerde nikâh törenleri yapılmaz, nikâh yapılmış olsa bile o evliliğin uzun sürmeyeceğine inanılırdı.

*Bununla birlikte eskiler o günlerde tapınakları kapattılar
şimdi Feralia zamanında kapandıklarını gördüğün gibi.
Ne dul kadının ne de bakire kızın yanarcalarına uygundur
o zaman, evlenmiş olsa da sürmez evliliği uzun zaman.
Yine bu nedenle, eğer etkiliyorsa seni atasözleri,
söyler durur halk "yoktur Mayıs ayında evlenmekten beteri".
Ama bu üç festival aynı zamanda olduğu halde,
yoktur aralarında hiçbir gün art arda gelen
(Fasti V. 485-492; Coşkun-Abuagla 2016, 249-250).*

Sonuç

Antik Roma takvimine göre düzenlenen ve kutlanan çok sayıda festivalin içerik açısından değişiklik gösterdiği bilinmektedir ama Feralia ve Lemuria günleri belki de bunların içinden göze çarpan en değişik günlerdir. Onların bu kadar farklı olmasının nedeni, suskun ölümlerin karanlık mekânı olduğuna inanılan öbür dünya hakkında uydurulan masallardan, bunların kulaktan kulağa ve her seferinde bir ölçü daha abartılarak aktarılmasından kaynaklanmış

olmalıdır. Bu şekilde yaratıcı düşüncede korkunç canavarlar, cadılar, hatırlanmadıkları takdirde öfkelenip, mezarlarından kalkan hayaletler, zombiler hayat bulmuştur. Toplumsal zihin tarafından yaratılan bu olağanüstü görüntülerin zamanla gerçek olduklarına duyulan inanç, hayal dünyasının fizik dünyada eyleme dönüşmesine böylece bütün bir toplumun bu hayali görüntülere sunular sunmasına, kurbanlar kesmesine ve ayinler yapmasına neden olmuştur. Bir bütün olarak hareket eden toplumsal zihin, elektrik akımı gibi bir şekilde öteki toplumsal zihinlere de yayılmış olmalı ki yüzyıllar geçmesine rağmen pek çok toplumda hâlâ benzer törenlerin ve ayinlerin yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Coşkun-Abuagla A. (2016). *Roma Takvimi ve Festivaller*. İstanbul 2016.
- Dion. Hal. *Ant. Rom.* (= Dionysius Halikarnassos, *Antiquitates Romanae*) Kullanılan Metin: Dionysii Halicarnasei Antiquitatum Romanarum quae supersunt, I-IV, K. Jacoby, Leipzig 1885.
- Fest. (= Sextus Pompeius Festus, *De Significatione Verborum*) Kullanılan Metin: Sextus Pompeius Festus, *De Verborum Significatione quae supersunt cum Pauli epitome*. Anonymus 1833.
- Frazer J. G. (1989). *Ovid: Fasti*. Cambridge 1989.
- Green C. T. (2014). *Religion and Belief: A Moral Landscape*. Eds. M. Heath, C. T. Green & F. Serrano. Cambridge 2014.
- Hom. *Od.* (= Homeros, *Odyseia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Homer, *The Odyssey*. Trans.: A. T. Murray. Cambridge 1919.
- Liv. (= Livius, *Ab Urbe Condita*) *Titi Livi Ab Urbe Condita Libri*, I-X. Eds. G. Weissenborn & H. J. Müller. Leipzig 1898.
- Lydus *Mens.* (= Lydus, *De Mensibus*) Kullanılan Metin: Ioannes Lydus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, I. Bonn 1837.
- Plin. *NH.* (= Plinius, *Naturalis Historia*) Kullanılan Metin: Pliny the Elder, *The Natural History*. Eds. J. Bostock & H. T. Riley. Londra 1855.
- Varro *Ling.* (= Varro, *De Lingua Latina*) Kullanılan Metin: Marcus Terentius Varro, *De Lingua Latina*. Ed. R. G. Kent. Cambridge 1938.
- Verg. *Ecl.* (= Vergilius, *Eclogae*) Kullanılan Metin: Publius Vergilius Maro. *Bucolics, Aeneid, and Georgics of Vergil*. Ed. J. B. Greenough. Boston 1900.